

ДЕЩО ПРО ІМПЕРСЬКУ ПОЛІТИКУ РОСІЇ В КРИМУ НАПРИКІНЦІ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ ст.

Російські історики ХІХ — початку ХХ ст. виправдовували завойовницьку політику Катерини ІІ як «справедливе повернення земель Київської Русі». Радянська історіографія, вторячи їм, оспівувала славні перемоги «російської зброї» з часів Катерини ІІ до ХІХ — початку ХХ ст., теоретично обґрунтовуючи незалежність Новоросії і входження завойованих земель до складу братніх республік СРСР. Так, наприклад, на думку радянських авторів книги «Во славу Отечества Российского». Катерина ІІ намагалася покінчити з турецьким феодально-деспотичним гнітом (хоча у Російській імперії панував свій феодально-кріпосницький і деспотичний лад), бо послаблення Туреччини відповідало розвитку багатьох народів (слов'ян, румунів, греків). Ці думки базувалися на теоретичних засадах творів К. Маркса, Ф. Енгельса та В. Леніна [1].

Сьогодні ніби повертає у недавнє радянське минуле, залишаючи героїзм і подвиги російської (навіть не Червоної армії), тобто в імперське минуле, де, на думку російських політиків та істориків, місця українцям у Криму не має.

Завдяки згуртуванню в українських «Громадах» свідомої інтелігенції, чисельність якої почала зростати через бурхливий розвиток капіталістичних відносин в Російській імперії, почав розвиватися й український національний рух. Перша з «Громад» виникла у Ст.-Петербурзі наприкінці 1858 р. Через 40 років їх нараховувалося вже біля 22. В основному в дев'яти українських губерніях і в їх південних регіонах та у Севастополі зокрема.

Діяльність українських «Громад» з кінця ХІХ — початку ХХ ст. активізувалася. Молодь постійно вимагала більш рішучих дій і впровадження радикальних заходів не тільки шляхом культурно-освітньої роботи, а й політичної.

З утворенням Загальної безпартійної української організації (ЗВУО) в 1898 році, куди увійшли «Громади» з Півдня України, із виходом частини радикальної молоді до Революційної української партії (РУП) в 1900 р., Організація продовжувала радика-

лізуватися і політизуватися, набуваючи ознак партії кадетського типу. У 1901 році на зборах, де були представники і південноукраїнських «Громад», було прийнято новий статут організації, який передбачав перехід від одноосібного членства до громадського. Членами ЗБУО були «Громади» Одеси, Катеринославу, Єлисаветграду, Херсону та Севастополя. Цікаву звістку про українську «Громаду» в Севастополі подав Ю. Бойко: «...У Севастополі ще перед 1905 роком існував український гурток «Кобзар», на чолі якого стояв директор севастопольської державної гімназії В. Лашенко. До складу цього гуртка виходили переважно старшини флоту, серед яких знаходимо полковника флоту В. Савченка-Більського, капітана-інженера М. Неклієвича та інших». За даними жандармів, до ЗБУО входило 438 членів [2].

ЗБУО доклала значних зусиль і до проведення українського свята в Полтаві, і до збору пожертвувань на пам'ятник І. П. Котляревському. До речі, значні суми грошей було зібрано і серед селян. Ще у 1903 р. на відкритті пам'ятника І. П. Котляревському українську «Громаду» Севастополя представляв Лев Мацієвич.

Поява «Організації» свідчила про те, що старше покоління українства усвідомлювало необхідність самоорганізації, проте характер її діяльності вказував на небажання відмовитися від культурництва й перейти до політичної боротьби. На щорічних з'їздах організації, один з яких відбувся в Одесі, про діяльність одеської «Громади» доповідали М. Комаров, І. Луценко, С. Шелухин.

З часом і сама «Організація», в силу різних обставин, мінялася через політизацію її членів. В 1903 році члени Ради ЗБУО склали проект нової програми, який був практично планом організації нової партії. Цей проект активно обговорювався в місцевих «Громадах». Після численних дискусій з політичних і соціально-економічних вимог, оскільки вимоги про скасування заборони на українське друковане слово і запровадження української мови в усі сфери життя (школи, судочинство, адміністративний апарат), розходжень думок не викликали, постала по суті нова політична партія під назвою «Українська демократична партія» (УДП) восени 1904 року.

З початком ХХ століття ми маємо можливість спостерігати нове піднесення українського театрального мистецтва. З'явилися нові драматичні твори різножанрового плану, збільшилася

кількість українських професійних театральних труп, розширилася їх географія виступів. У таврійських містах часто гастролювала трупа С. Глазуненка. Так, Сімферопольська газета «Крымский вестник» в 1903 р. за № 264 помістила замітку про спектаклі української трупи С. Глазуненка.

Під час революційних подій активізували свою роботу гуртки партії українських соціалістів-революціонерів (УПСР). У своїй програмній діяльності вона практично не відрізнялася від російських есерів, але виступала за автономію України; мала розходження у земельному питанні та виступала за впровадження української мови в широкій обіг.

На Півдні України число гуртків Української партії соціалістів-революціонерів значно зросло. В Одесі, Сімферополі, Катеринославі, Новій Олександрії та інших містах Херсонщини, Катеринославищини і Таврії члени партії несли в народ гасла, направлені за соціально-економічну боротьбу та національно-культурне визволення.

Російські есери не визнавали за членами українських есерівських гуртків права пропагувати українською мовою і взагалі були проти існування українських есерів. Це призвело до гострого конфлікту у Сімферополі між українськими та російськими есерами [4].

Директор чоловічої гімназії у Сімферополі В. Лашенко в газеті «Тавринчанин» у 1908 р. подав матеріал про галицькі «Просвіти», їх життя і діяльність та здобутки на українській ниві, присвячений 40-літтю «Просвіти». Писав й інші замітки у кримській пресі. В 1918 р. був директором української гімназії в Одесі. Згодом опиниться на еміграції.

У Ялті жила Леся Українка, яка там лікувалася, творила, збирала козацький фольклор серед місцевих кобзарів. Жив і працював відомий український поет і гуморист Степан Руданський. Його могилу віднайшли просвітяни на місцевому кладовищі. З Катеринослава на початку ХХ ст. Ялтинський український гурток упорядкував віршованим надписом його могилу, про що писала Севастопольська «Русская Ривьера» у 1913 р. У Севастополі передплачували й читали «Рідний край».

Від Таврійської губернії в реакційній Державній Думі Росії серед 37 депутатів, які підписали петицію за введення української мови в школах і суді — свій підпис поставив депутат М. Панкієв.

Драматичне товариство С. Глазуценка ставило влітку 1908 р. у Симферополі п'єси: «Зоря нового життя» А. Кащенко та «Ревізор» М. Гоголя в українському перекладі, який здійснив Михайло Комаров, як голова української «Громади» та «Просвіти» в Одесі. У Симферополі було видано п'єсу-жарт «Зальотники» у 1912 р. добродія Ф. В. Сініцина та М. Костомарова «Несподіване щастя» українською мовою [3].

В Симферопольській газеті «Тавричанин» був спеціальний відділ під назвою «Українцям». Не випадково, що на панцернику «Потьомкін» більшість матросів була українського походження, а повстанням влітку 1905 р. керували моряки українці та діячі РУП.

Разом з лейтенантом П. Шмідтом, уроженцем Одеси, адміралом Чорноморського флоту після повстання у Севастополі 1905 р. було розстріляно з трьома матросами-українцями Часником, Гладким на о. Березань у 1906 р. З початком репресій проти революційних подій 1905-1907 рр. почалася нова хвиля заборон і репресій на українство з боку царської влади, особливо на Півдні України.

Ще одним яскравим проявом зростання впливу українського національного руху на Україні, було святкування 100-літнього ювілею Т. Шевченка. Не дивлячись на те, що мітинги, демонстрації та різні заходи, присвячені цій події, були заборонені владою, все ж організоване українське громадянство святкувало цей славний ювілей. В багатьох містах навіть церковні ієрархи заборонили служити панахиди за українським Кобзарем. Так, у Миколаєві єпископ Назарій заборонив традиційну панахиду у Соборі. У Симферополі єпископ Димитрій відмовив С. Глазуценку на проведення панахиди у місті, проте через деякий час було отримано згоду на богослужіння на околиці міста. А в Єлисаветграді на домагання української громади було дозволено відправлення служби Божої не в церкві, а на квартирі одного із громадян. Таврійська земська та місцева управа розпочала підписку на 4-томник Шевченка у Києві.

В Києві демонстрація інтелігенції та студентства була розігнана кінною поліцією. А в Катеринославі відбулися великі національно-культурні заходи, присвячені всенародному ювілею.

У містечку Оріхові Таврійської губернії (материкова частина) місцеві робітники вирішили організувати українське товариство

«Труд». Статут взяли за зразок з аналогічного єврейського робітничого товариства, але Таврійський Генерал-Губернатор відмовив у реєстрації українського товариства. Більше того, члени-засновники почали переслідуватись й арештовуватись, а українські книги з товариства були вилучені поліцією.

Як бачимо, не скрізь було так легко поставити українську культурно-освітню працю на широке поле діяльності через різного роду об'єднання робітників, селян, інтелігенції, тим більше проводити українську партійну та революційну діяльність, особливо у Таврійській губернії. На початку ХХ ст. та з огляду на політичні події сьогодення імперська політика у Криму повертається до імперської політики кінця ХІХ — початку ХХ ст.

Література

1. Тимошук О. Марксизм і радянська історіографія про панслов'янські погляди Катерини ІІ // Заселення Півдня України: проблеми національного та культурного розвитку (наукові доповіді міжнародної науково-практичної конференції 21-24 травня 1997 р.). — Херсон, 1997. — С. 173-174.
2. Центральний державний історичний архів України (ЦДІАУ), ф. 274, оп. 1, спр. 536, арк. 24.
3. Бойко Ю. З історії Чорного моря // У сяйві нашого Києва. — На чужині. — С. 213.
4. Євселевський Л., Фарина С. «Просвіта» в Наддніпрянській Україні. — К., 1993. — С. 66.